

Hónapló

Dalos György

Irodalmi frontátvonulás

Budapest, 2023. november 12.

Azzal, hogy a Nemzeti Kulturális Alap megvonta támogatását a Szépírók Társaságától, tulajdonképpen tiszta helyzet teremtődött. Életképes organizációként a Magyar Írószövetség maradt talpon, s ezzel gyakorlatilag helyreállt a rendszerváltás előtti egypólusú szerkezet. A mintát kétségkívül az 1934-ben megalakult szovjet írószervezet szolgáltatta – székházzal, kiadóval, hetilappal, folyóiratokkal és apparátussal. Aki tagja lett, automatikusan írónak számított, akit kizártak belőle – Ahmatova, Zoscsenko, Paszternak! – páriasorsra jutott. Ez a modell lebegett a pártvezetés szeme előtt, amikor 1951-ben programot adott a Magyar Írók Szövetségének (MISZ): a tagságnak el kellett fogadni a „szocialista realizmust” mint alkotói látásmódot, továbbá „irodalmunk nemzeti egységét” mint működési keretet. Igazából egyik elvárás sem lehetett százszázalékosan teljesíteni. Az első azon kapott léket, hogy az írók nem szüntenek meg különbözni, a másik pedig azon, hogy rivalizáltak egymással. Az oktrojált egységen újra meg újra kiütközött és csoportokat formált a versenyszellem: „népiek” és „urbánusok”, „újholdasok”, „későnyugatosok”, (szocdem) „munkásírók”, „úrifiúk” és „moszkoviták” adták ki az ötvenes évek megnyomórtott irodalmi többpártrendszerét. S minden oldalnak, klikknek, megvoltak a maga gondosan ápolt sérelmei.

1969 nyarán először kaptam mesésen olcsó beutalót a szigligeti alkotóházba. Adataim felvétele után a gondnok bizalmasan feltette a kérdést, hogy kivel nem szeretnék egy asztalnál ebédelni vagy vacsorázni. (A reggelit akkor még az író urak szobája elé tették le a kedves konyhalányok.) „Nekem mindegy”, vágtam rá könnyelműen, mire a gondnok vállat vont: „1956 óta minden új vendégtől megkérdezzük”, tette hozzá magyarázatképpen. Egykötetes fiatal író, illetőleg politikailag már kegyvesztett műfordító voltam, s kívülről bámultam a panoptikumot Ady múzsájától, Dénes Zsófiától Keszi Imrén át Juhász Ferencig (aki furcsa módon családjával együtt következetesen más asztalnál ült, mint iker csillaga, Nagy László). Engem először a szocreál Barabás Tibor és Vékey Tamás református papköltő mellé telepítettek, majd később magam cövekeltem le Kertész Imrénél, akinek *Sorstalansága* akkor még csak kéziratként létezett, meg Spiró Györgynél, aki akkor indult *Kerengő* című regényével. Annyi bizonyos, hogy 1956 októberre bennünket a szép porcelán levesestál mellett nem választott el egymástól.

Mindazonáltal az „urbánus-népi” árok az akkori fiatal írónemzedéknél is kialakult. Az urbánusok antológiáját 1968-ban ugyanúgy az Ifjúsági Könyvkiadó jelentette meg, mint egy évvel később az ifjú népiekét. Az Írószövetség klub-

jában együtt mutatták be a két csoportot. Enyhén szólva nem ettek egymás tenyeréből, ténylegesen bal- és jobboldalként definiálták egymást, de még volt közös érdek: a „fiatalok folyóirata”, amelyet az 1969. nyári lillafüredi írókonferencián akartak keresztülvinni a cenzúrán. A közös fellépésről Haraszi Miklós és Utassy József állapodott meg a szigligeti Esterházy-kastélykert ama meghitt szögletében, ahol egykor a grófi család nyáridőben reggelizett. A mitikus terv – nemzedéki alapon kikövetelni az irodalmi pluralizmust –, persze, az adott körülmények között nem válhatott valóra. Az ügyes érvelést, miszerint még a kutyabarátoknak is van külön folyóiratuk, ha jól emlékszem, Dobozi Imre azzal védte ki, hogy ez igaz, de semmi szükség külön orgánumra a pincsiknek és a terriereknek. Az *Új Írás*nál pedig – vélhetően Pándi Pál jóvoltából – az volt az irányvonal, hogy minden irányzatból „le kell fölözni a legjavát”. Ez az „oszd meg, és uralkodj!” princípium nagyban is működött – díjak és ösztöndíjak megítélésében, utaztatásokban, az állami mecénatúra egyéb csemegéiben –, és újratermelte a versengést és a sértett hiúságokat. Ki gondolta volna, hogy fél-századdal később a szabaddá és védtelenné lett irodalmi élet megint hatalmi játékok színtere lesz, és a kormányzat kegyúri módon adja meg az egyik félnek azt, amit megtagad a másiktól?

*

Alaposan feladta nekem a leckét dr. Karsai Dániel 46 éves alkotmányjogász, aki ügyvédjével együtt azért harcol, hogy gyógyíthatatlan betegségének s egyben életének is véget vethessen. Ebbeli törekvését belföldi szinten elutasították, minthogy Magyarországon az aktív eutanázia, tehát a halálba segítés tilalom alá esik. Karsai most kénytelen a strasbourgi európai emberi jogi bírósághoz fordulni, s minthogy a kegyes halál a kontinens néhány országában reménytelen eseteknél elfogadott megoldás, bizonyos esélye van a „pozitív” válaszra. A kormány álláspontját e fölöttébb kényes ügyben Gulyás Gergely szóvivő fejtette ki, miszerint jobbulást kíván Karsainak, és őt is, támogatóit is arra ösztönzi, hogy „bízni kell a csodában”. Ezzel szemben Donáth Anna, a Momentum vezető politikusa felháborítónak és ízléstelennek tartja Gulyás megszólalását, és az önrendelkezés emberi jogára hivatkozva követeli: tegyenek eleget az alkotmányjogász kérésének.

Humanitárius és észszerűségi szempontból teljesen egyetértek dr. Karsai Dániellel. Belátom, hogy az elviselhetetlen vegetálás helyett a könnyű véget választaná, ha erre módja lenne. Nyugat-Európában ez létező megoldás, és jogi procedúra nélkül is működik. Egy baráti stuttgarti házaspár jelenlétemben beszélte meg telefonon a feleség anyjának családi körben történő mesterséges „elaltatását”, pedig az idős hölgy nem szenvedett halálos kórban, de 95 éves lévén úgy érezte, hogy eleget élt, s nem akarta, hogy akár közeli hozzátartozóinak is kiszolgáltatva csupán biológiailag létezzen. Egy másik ismerős, ezúttal svájci magyar és keresztény családnál ugyanezt az eljárást formális búcsúzkodás előzte meg, az injekciót a család orvos tagja adta be a századik esztendejéhez közeledő és a műveletbe beleegyező többszörös dédapának, majd ugyanő konstataulta a beállott exitust.

Egyfelől tehát erkölcsileg nem találok kivetnivalót az aktív vagy passzív eutanáziában, másfelől viszont, őszintén szólva, nem kis viszolygással szemlélem

a konkrét esetet. Amikor szegény dr. Karsai Dániel úgy döntött, hogy búcsúzni szeretne az életétől, bár nem akar öngyilkos lenni, aligha gondolta végig, hogy olyan társadalomban képviseli a halálhoz való emberi jogot – van-e ilyen egyáltalán? –, amelyben a legintimebb ügyekből, a legemberibb halálvágyból is harsány politikai téma lehet. Márpedig minálunk, ha a kormánypárt valamiben egyfajta nézetet képvisel, akkor az ellenzék úgyszólván automatikusan az ellenkező álláspontra kényszerül. Szélső esetben akár parlamenti vita is támadhat a kérdésből, utóvégre precedens ügyről van szó. És bár a felmerülő kérdések zömében ellenzékiként izgulom végig az országközi disputákat, attól a közvetítéstől a világ végére is elfutnék.

Ugyanakkor attól is lehetetlen helyzetben érezném magam, ha valaki az eset kapcsán petícióval keresne meg, hogy támogassam egy súlyos beteg át-kísérését az élet és a halál határmezsgyéjén. Pedig, szemben Gulyás Gergely szövívővel, én korántsem hiszek a csodákban, több barát és ismerős végső stádiumának voltam tanúja, s elméletileg elfogadom, hogy van szenvedés, amely rosszabb a halálnál. De hogy én más ember végórájának bekövetkeztét a legcsekélyebb mértékben is befolyásoljam vagy befolyásolni akarjam? No, azt nem! Ehhez én túl humánus, vagy ha úgy tetszik, túl gyáva vagyok.

*

A Hamász által fogva tartott túszok számáról még mindig nem rendelkezünk pontos adatokkal. A kezdeti 120 fő előbb 200-ra, majd 240-re emelkedett, s ezek között 30 kiskorút tartanak számon. Pontosabban: az eddigi számadathoz hozzátehetünk még egyet. Az izraeli miniszterelnöki iroda közleménye szerint a „fekete szombat” a palesztin terroristák többek között egy előrehaladott terhes állapotú izraeli nőt is elhurcoltak, és az asszony most a fogságban adott életet gyermekének. Ennél többet jelen pillanatban nem lehet tudni, az alagút mélyéről és azt ostromlott Gázából lassan és bizonytalanul szivárognak a hírek. Mégis, ha igaz a hír, akkor ez a váratlan szaporulat a mindössze másfél hónapja tartó, de már végtelennek tűnő háborúnak első kedvező és reményteljes híre.

Mondom, semmit sem tudunk, a gyerek nevét, nemét sem, képzeletünkre vagyunk utalva. Valamivel köszönteni illene az újszülöttet: Mázél tov, kisfiú vagy kislány, aki fogságban, de szabadnak születettél, háborúban láttad meg a világot, de hiszem, hogy békében fogsz felnőni! Régebbi fogságokat, gettókat túlélő gyermekek utóda, rokona vagy, azokhoz a csecsszopókhoz tartozol, akikben, Radnóti Miklóssal szólva „megnó az értelem”. Remélem, hamarosan kiváltanak vagy kiszabadítanak, szüleiddel együtt épségben hazatérhetsz, anyád teje nem apad el, a nap rakéta- és drónmentes égboltról süt le rád, 2036-ban bár micvá vagy bát micvá leszel, 2038-ban, 15 évesen barátoddal vagy barátnőddel együtt táncolsz a Negev-sivatagban, a hagyományos Supernova Fesztiválon, és ott nem kell többé tartanod gyilkos orvtámadástól. 2043-ban, a szomorú kerek évforduló kapcsán szüleid felidéznek születésed körülményeit, s bár nem kötelezhetlek rá, de örömömre szolgálna, ha abban a pillanatban rám is gondolnál, aki húsz évvel korábban, rettenetes korban, a képernyőre tapadva kétség és remény közepette figyelte első életjeleidet.

Narancsvidéék

Múlt vasárnap a benalmadenai templomban Izraelért, Gázáért, Ukrajnáért és Oroszországért imádkozott a pap. Az iskolában csütörtökön a palesztinokért sztrájkoltak, a jövő héten pedig Izraelért fognak sztrájkolni. Ez amolyan szolidaritási sztrájk: aki egyetért vele, aznap nem megy iskolába. Félig-meddig Afrikában vagyunk, sok itt a Marokkóból meg Algériából érkezett bevándorló, ők lélekben inkább a palesztinokkal vannak. Másrészt pedig itt él Spanyolország (Madrid és Barcelona után) harmadik legnagyobb zsidó közössége.

Béke van.

Amióta kint vagyunk, viszonylag gyakran kérdezik tőlünk, milyen itt élni, érdemes-e ideköltözni. Ha otthon járunk, gyakorlatilag mindenki rákérdez, direktben vagy diplomatikusan. Mintha odahaza mindenki ezen töprengene; mintha a magyarokat semmi más nem érdekelné, mint hogy hova lehet lelépni, ha úgy van (és mostanában általában úgy van). Mi pedig azt szoktuk válaszolni, hogy a legfontosabb, a tengernél, a napsütésnél, a pálmáknál, a papagájoknál és a tizenkét hónapon át tartó gyümölcsszezonnál is fontosabb malagai specialitás a béke.

82

De azért fontos persze a többi is, például a narancs. Itt is van szedd magad: az ember feliratkozik a Facebookon, másnap kigurul a városszéli narancsligetbe, és teleszedi a csomagtartót friss, érett narancssal. Az asztali narancsnak egy euró a kilója, a „zumó”-nak, amiből inkább levet érdemes facsarni, kettő. Talán a fajtájuk is más, de az biztos, hogy a „zumo” narancs levesebb, mert többet locsolják. A gyümölcsök árát leginkább a vízigény határozza meg. A repülőről, amikor leszállás előtt köröz az andalúziai táj felett, rengeteg víztározót látni. Mindenki, aki a mezőgazdaságból él, vagy csak egy kis kertcskében gazdálkodik, gyűjti az esővizet. A víz ingyen hullik az égből (évente egyszer-kétszer), de az összegyűjtésnek és a tárolásnak költsége van, ami beépül a gyümölcsárakba. Az idén például 2,6, 2,9 euró helyett inkább 3,1-be kerül a mangó (nem egy darab, hanem egy kiló), mert egész nyáron locsolni kellett. Narancsból inkább csak a „zumó” kategóriát öntözik, meg is látszik az árán.

A narancsszedés egyébként – egy gondozott ültetvényen – remek mulatság. Nem hullik semmilyen szúrós ízé az ember szemébe vagy nyakába, és nincs dilemma, hogy finom-e a narancs: ha narancssárga, akkor finom, összesen ennyit kell tudni róla. Fák alatt dolgozunk, árnyékban, és a kezünk narancsolaj-illatú lesz a levelektől. November közepe van, de pillangók röpdösnek mindenfelé, és este, amikor a nap lejjebb ereszkedik az égen, és a színe hasonlatos lesz az érett narancséhoz, narancsszínűre festve a házfalat, a kéményt, a cseréptetőt és a cseréptetőn a ki tudja, egy narancsföldön mire váró, bután óbégató sirályokat, megszólalnak a tücskök, és a házfalnak

támaszkodó ciszternában a békák is. A hangulat bukolikus, és az említett külsőségektől eltekintve határozottan nyáriás, mintha valahol Nógrádban lennénk egy augusztusi estén, csak ott nincsenek narancsgazdák. Itt viszont vannak: nyugodtak, kiegyensúlyozottak, és az árat mindig lefelé kerekítik. Annyira udvariasak, hogy az már parodisztikus. Nem sietnek. Egy spanyol eleve nem szalad – csak az fut, aki éppen sportol –, narancsszedés közben meg végképp bolondság lenne sietni. Hova? Minek? A narancsliget itt volt már ötszáz évvel ezelőtt, és minden bizonnyal itt lesz ötszáz év múlva is, ha lesznek még akkor emberek. Akkora, mint egy focipálya, az egyik sarkán bástyaszerű őrtorony jelzi, hogy voltak ezen a tájon küzdelmesebb történelmi korszakok is. A fák roskadásig vannak gyümölcssel. Sok a narancs, és kevés a narancsszedő. A spanyolok jól élnek – azért az egy euróért, amit a saját szedéssel megspórolnak (két euróért a Mercadonában is lehet asztali minőségű narancsot kapni), nem fogják összenarancsolajazni a kezüket. Az a benyomásunk, hogy ide nem is a narancsért jön az ember, hanem az élményért: tücsökszóra narancsot szüretelni a naplementében van annyira jó, mint bármi más, amivel egy andalúz délutánt/estét eltölthetünk.

Aki tehát szereti saját maga leszedni a narancsát, annak mindenképpen érdemes ideköltözni. A házak olcsóbbak, mint Pesten, a bérleti díjak viszont drágábbak: az jár jól, aki vesz, és nem az, aki bérel. Minden más költség azonos vagy alacsonyabb. Fűtés nincs, a benzin nagyjából annyival kerül kevesebbe, amennyivel az áram többbe, vagyis összességében az energiára sem fogunk ráfizetni. Az étel, ha nem élünk nagy lábon, kifejezetten baráti árú. Ruhát mondjuk nem itt érdemes venni (ha már mindenképpen, akkor a fuengirolai piacon), de az andalúz tengerparti agglomerációban az öltözködés-kérdés – fogalmazzunk finoman – nincsen túllihegve. Ez nem Menton vagy Monaco, innen nem fognak kinézni, ha a szmokingod gombolása nem követi a legutolsó divatot. Másfelől meg nemhogy zakó, de vasalt ing sem volt rajtunk tizenöt hónapja.

A kapcsolattartás az óhazával egyszerű: van Wizz Air, Ryanair, meg vannak a különböző ár-összehasonlító oldalak, ahol, ha az ember egy kicsit előre gondolkodik, néha nevetséges áron lehet átszállásos jegyeket találni. Igaz, az átszállásra rámege a nap, de közben utazunk, látunk valamit Frankfurtból vagy Bolognából, és lassan megszokjuk, hogy nem itt vagy ott vagyunk otthon, hanem (Európában) mindenhol: az a része a világnak, ahol komfortosan érezzük magunkat, erőteljesen kitágul.

Annak jó itt, aki nem akar semmit csinálni – semmi mást, mint amit lehet. Lehet horgászni, golfozni, meg úszni a tengerben, a törzsközönség nagyjából ezt a hármat váltogatja. A víz sekély, de bizonyos halfajok kijönnek a parthoz; szezononként mindig más és más. Fogják őket kiflicsücsökkel (!), óriás iszapgilisztával, sőt az úszós készség horgára akasztott rezgő-mozgó műhallal is, ezt az utóbbi módszert máshol még nem láttuk. Lehet síelni is. Igaz, 150 kilométert kell autózni hozzá a Sierráig, ott viszont, 3500 méteres magasságban, bőven van hó októbertől áprilisig. Százötven kilométer egy spanyolnak nem távolság: itt az van „messze”, ami legalább ezer kilométerre van tőlünk, mint Barcelona vagy Bilbao.

Viszont nem lehet például veszélyes állatokra vadászni, leszámítva az afrikai széllal érkező egzotikus szúnyogokat. És politizálni sem; nincs kivel. A spanyol belpolitika elvben a legizgalmasabb időszakát éli (van már kormány, de a szociknak úgy kellett összekalapozniuk a kormányprogramot támogató voksokat mindenféle regionálnacionalista szerveződésektől – összejött végül, de amnesztiát kellett adni érte cserébe a legutóbbi törvénytelen kiválási népszavazást szervező katalán vezetőknek, amivel a sajtó szerint a spanyol lakosság hét tizede nem ért egyet). Áll a bál, legalábbis Madridban, állítólag – merthogy az egész felfordulás Malagából nézve tökéletesen érdektelen, az biztosabb, mint az egyszereplős közbeszerzés végeredménye a felcsúti idegenforgalmi epicentrumban. Ez olyan hely, ahol tavaly a marokkóiak zavartalanul ünnepelhették a legelőkelőbb tengerparti bárban, hogy kiejtették a spanyolokat a focivébén – mondjuk nem csináltak túl nagy felhajtást, állt kint pár G-Merci marokkói zászlóval letakart motorházatétóval, meg éjfélkor felröppent néhány petárda, de egyebet miért csináltak volna? És kit zavart? Gondoljuk el ugyanezt hazai közegben: kijutnánk a világbajnokságra, meg a Fülöp-szigetek is, aztán a filippínók kiejtenék a magyarokat, és átmenetileg nálunk állomásozó nemzetársaik a győzelem éjszakájára kölcsönvennék a Duna-korzón a Marriott földszintjét, hogy megünnepeljék a fölöttünk aratott történelmi győzelmet. Sikerült elképzelni? Itt Malagában az ilyesmi simán megtörténhet, mint ahogy meg is történt. És nem arról van szó, hogy nem szeretik a hazájukat, vagy nem eléggé. Mindenféle hatalmas spanyol meg andalúz (piros-sárga-piros illetve zöld-fehérvörös) lobogók lobognak a házakon, és a malagai csapat meccseire még úgy is kimegy alkalmanként 20-25 ezer ember, hogy tavaly kiestek a másodosztályból. Ha keresnénk a bajt, biztosan elég lenne rosszat mondani a spanyolokról vagy Spanyolországról bárki itteni előtt, és rögtön megtapasztalnánk azt a régóta hiányolt szenvedélyt. De azon, hogy kinek kellene kormányt alakítania Madridban, vagy ki az, aki nem eléggé spanyol, ezek az emberek sosem fognak összeveszni.

Szóval az költözzön ide, akinek bejönnek az indulatmentes andalúz hétköznapiak. Eleinte furcsa lesz – magyarként mindenképpen –, de aztán egy idő múlva azt vesszük észre, hogy másképp ráncolódik az arcunk: az a kis keserű árok a bal szélről eltűnik, de gyűr helyette a mosoly két másikat jobb meg bal felől, és az arc után derűsebbre fordul a lélek is. Aki dúlni-fúlni, gyűlölködni, konspirálni akar, maradjon inkább otthon, mert ahhoz errefelé nem megfelelő a klíma. A két évszak közül most az őszen járunk, virágzó leanderekkel, 24-25 fokig fölkelő nappali hőmérséklettel, és olyan kék éggel, mintha egy begombázott giccsfestő pingálta volna fölénk. A kertekben érik a gránátalma, a datolyaszilva – utóbbi jellegzetes karácsonyi gyümölcs, az ünnepek után eltűnik a boltokból; hogy hova teszik, rejtély –, a citrom, meg a fentebb már megénekelte narancs. Még itt vannak a fecskék (vagy el se mennek innen soha, ezt ránézésre nehéz megállapítani, mindenesetre boldogan csivitelnek, és fáradhatatlanul loholnak a levegőben a legyek után). A tenger még mindig majdnem húszfokos, a fenyőfán szólnak a kabócák, és úgyszólván elképzelhetetlen, hogy pár hét múlva karácsony lesz, pedig már

újra kint állnak a muzsikáló fényangyalok a körforgalomban a pálmák alatt.

Ez ilyen hely: ennyit tud, de azt üzembiztosan. Nekünk pedig állandó tartózkodási engedélyünk van, ami ugyan a jövőre nézve nem jelent semmit, de annyit azért elárul: a spanyol állam, illetve az andalúz autonóm közösség a maga részéről nem bánja, hogy itt vagyunk.

Parászka Boróka

Vissza Luxemburghoz

Az ukrán fronton kivégzett katonának szobrot emeltek. A négyéves kislányt, akinek szeme láttára ölték meg az apját, anyját, szabadon engedte a Hamász. A gázai áldozatok között kiugróan magas a nők és a gyerekek magas aránya. Híreket olvasok 2023 végén. Egyértelműen háborús év. Pedig még eltartanám, eltagadnám ezt a tényt. Néha sikerül is félórányi békéket lopni, nem oda gondolni valahol, valamelyik frontra. De hát egyre több a front, és egyre kevesebb az a békés sziget, folt, ahol még az illúziókba menekülhetek.

Az idei év tulajdonképpen minden önmagunkba, békés szándékainkba és képességeinkbe vetett hitet elvett. Az Izraelben történt terrortámadás kiheverhetetlen, és nem csak azok miatt a traumák miatt feldolgozhatatlan, amelyeket a kegyetlenül furfangos gyilkosságok hagytak maguk után. Egészen eddig a támadásig volt valami – mára hamisnak bizonyult – biztonságérzet, hogy a társadalmi válságok bármilyen irracionális reakciókat váltanak is ki, bármilyen káoszt, bármilyen ösztönös viselkedést generálnak, azért sikerül mindezek mögött azonosítani a nagyon is kiszámítható folyamatokat, sikerül racionális válaszokat adni az észszerűtlenségekre. Végeredményben az ész győz, és ésszel győzünk, a moralitásnak is ez ad alapot, keretet. A moralitásunk pedig – szeretjük magunkról ezt gondolni – mégsem alku tárgya, ha valamihez ragaszkodunk, hát ehhez, az erkölchöz legalább ragaszkodunk. Mórikáljuk magunkat!

Mindebből nem sikerült semmit sem abszolválni. A terrortámadás után megindult a mindenoldali médiakampány, a verseny a még nagyobb áldozat szerepéért vagy a legsötétebb gonosz megnevezéséért. A világ két részre szakadt: „Izrael-pártiak” és „palesztinpártiak” néztek szembe egymással. Az eddig a szabadságjogok, emberi jogok térfelén állók – korábban őket nevezték baloldaliaknak, liberálisoknak, balliberálisoknak stb. – az iszlám- és muszlimellenes jobboldalon, szélsőjobboldalon találták magukat. A társadalmi méltányosság, a szociális igazságosság szószólói pedig a terroristákkal kerültek egy platformra. Kibogozhatatlan kuszaságnak tűnnek az új viszonyok. Pedig az összeomlás következetes. Végeredményben sem a szociális, sem az emberi jogok nem jelentenek semmit ebben a régi-új világrendben, és már mindezeknek a látszatát sem akarjuk (akarják) fenntartani.

Csoport- és osztályérdekekről a nacionalizmus, a vallási fundamentalizmus korában nem tudunk beszélni. Osztályszolidaritás sincs így tehát. Évek óta megy a „genderháború”: a társadalmi nemek elméleteinek tagadása, megszegyenyítése. Ki mondhatná ki tehát most elég hangosan, egyértelműen, hogy a legújabb kori háborúk, nem csak a most Izraelben és Gázában zajló háború, de már az ukrajnai is, sőt, az Európából alig látható, bár nem kevésbé véres mianmari háború is osztályharc a nők és gyermekek ellen. Az alávetettek, az ellenzékben lévők, a kizsákmányoltak, a marginalizáltak ellen zajló leszámolás. Ez zajlik társadalmakon és országokon belül, ez zajlik országok között is. Különböző formában, különböző indokkal és módon. A végeredmény ugyanaz: megerőszkolt, megcsonkított, kiéheztetett nők és gyerekek hullája kelt félelmet, és kényszerít engedelmességre, fegyelemre, lojalításra.

Ha ezt ma valaki, különösen a magyar sajtóban kimondja, akkor azonnal áldozathibáztatással, részrehajlással sőt részvétlenséggel vádolják. Általános az elvárás, hogy a pontosan kijelölt frontvonalak közé soroljunk be, válasszunk az etnonacionalista-vallási fundamentalista frontvonalak között, tegyünk hűségesküt.

Ma, amikor a „baloldal” szidalmazása – különösen magyar nyelvterületen – szinte kötelező feladat a társasági csevegésekben (ne nevezzük vitáknak, eszmecseréknek ezeket a felszínes, önpozicionáló szószaporításokat), be kell vallanunk valamit. A baloldal tényleg belebukott valamibe az elmúlt évtizedekben. Nem tudta megfogalmazni, érzékelhetővé, érthetővé tenni az osztálykülönbségek jelentőségét, az osztálykonfliktusok természetét. Dacára annak, hogy olyan jelentős életművek vállalkoztak erre, mint Vitányi Iváné vagy Tamás Gáspár Miklósi. Dacára annak, hogy a középgeneráció (Böröcz) vagy a fiatal generáció (Havas, Fáber, Gagyí stb.) rendkívüli következetességgel dolgozik ezen.

Az Izraelben és Gázában folyó háború úgy robbant be az életünkbe, és úgy robbantotta szét az életünk kereteit, hogy évek óta eltoltuk magunktól az ott folyó konfliktusokat, válságokat. Az Orbán-rezsim amúgy minden sajátosságot, önállóságot, innovációt nélkülöző koppintott nacionalizmusa és autokratizmusa lekötötte minden energiáinkat. Hiába a tengernyi erőfeszítés a saját rezsimünk megértésére, tulajdonképpen más sem zajlott, mint hogy az emberek a túlélésre, a kibekelésre fordították az energiáikat. És közben észrevétlenül átvették az Orbán-rendszer logikáját, nyelvhasználatát, és alávetették magukat a hatalmi viszonyainak. Illeszkedés a tájba – akarva-akaratlan. Miközben a magyarországi osztálykonfliktusok valódi természete is rejtve maradt, nemhogy az izraeli.

Hogy akarnánk megérteni az izraeli–palesztin konfliktust, ha a magyarországi cigányellenességet sem sikerült? Ha az Orbán-rezsim által indított primitív „migránsellenes” kampányra sem született adekvát válasz. Évek óta tombol a magát Izrael és személyesen Netanjahu barátjának mondó országban az (Izraelből) importált antiszemita Soros-kampány, és azt váránk, hogy legyen erős válasz a legújabb háború által felkorbácsolt erős antiszemitizmusra? Azt váránk, hogy legyen, aki felismerje: a muszlim-

ellenes kampányok zöme is formáját, jellegét, logikáját, nyelvhasználatát tekintve tulajdonképpen dehumanizáló, a kollektív bűnösség rémképével riogató, velejéig antiszemita kampány. Folyamatosan a saját árnyékunkat kéne átugrani.

Hollandiában nyert a szélsőjobb 2023 végén. Bevándorlás-, unióellenes, bezárkózó, nacionalista, xenofób kampánnyal. Ez a jövő év előszele. Ez jön, és ennél még sokkal rosszabb, hacsak nem történik valami váratlan dolog a jövő évi EP-választások előtt. Azok a szélsőjobboldali szervezetek fognak tarolni, amelyek néhány évvel ezelőtt még az antiszemitizmussal mozgósítottak. Aztán észbe kaptak, a leghamarabb Le Pen pártja Franciaországban, és az antiszemitizmust átmaszkírozták, átkódolták. De a lényeg a társadalmi, kollektív leszámolás ígérete mint mozgósító elv megmaradt. Ki tudja, mikor lesz újabb fordulat? A muszlimellenesség mikor vedlik át megint valódi, zsigeri antiszemitizmussá? Mert át fog, azonnal átfog, amint erre igény, lehetőség, mód van. Amint a társadalmi erőviszonyok és érdekhálók szerint ez válik hasznossá, kifizetődővé.

Mit tud mindezzel kezdeni a baloldal? Az a baloldal, amely nem tudott az izraeli ellenzék mellé állni nemzetközi szinten? Nem tudta az utóbbi hetekben kifejezni a részvétét az izraeli áldozatok iránt? Nem tudta elmondani, hogy saját, baloldali, békepárti aktivistái váltak a Hamász első számú áldozatává? Hogy a baloldaliak véráldozata a terrortámadások alatt milyen jelentős volt. És azt sem tudta elmondani elég hatékonyan: hogyan esett a palesztin társadalom a Hamász csapdájába, hogyan vált a legnagyobb létszámú túszközösségé?

Most jövök rá, milyen árulkodó a szóhasználatom. A nacionalista-autokrata rezsimiek leegyszerűsítő narratívákkal manipulálnak. Így válik az Izraelben folyó háború „vallásháborúvá”, a „kultúránk, a civilizációnk elleni támadássá”. Szó szerint ugyanezeket a szófordulatokat használja az Orbán-rezsim minimum a 2015-ös menekültválság óta. És ezzel szemben kérem számon azt, hogy „miért nem mondtunk el” valamit? Miért nem magyarázott el valamit a baloldal? Miért nem állított ellennarratívát? Miért nem nyeri meg a leegyszerűsítési versenyt?

Nem a diszkurzív versenyt kell megnyerni, hanem a társadalomszervezést. Azt hiszem, ez ennek az évnek a tragikus tanulsága.

Egy, a túszul ejtett gyermekeiért küzdő izraeli apa kezdett egyszemélyes sztrájkba, demonstrációba az elmúlt hetekben. A túszok iránti szolidaritás helyét a bosszúvágy vette át – állítja. Sokkal több figyelmet fordítanak az emberek arra, hogyan torolják meg az izraeliek elrablását, mint azt, hogyan hozzák haza a foglyokat, hogyan segítsenek a kiszabadultaknak a traumák feldolgozásában, az újrakezdésben. Azt hiszem, ez az alaptörténet most. És innen, erről a nullpontról lehetne a baloldali újrakezdést elindítani. A szétesett, szervezetlen, irracionálissá váló társadalmakba visszahozni valamiféle észszerű döntés-, de főleg cselekvőképességet.

A szónoklási, a marketingversenyt, a kampánybajnokságot (mi baloldaliak) elvesztettük. És lehet, hogy nem is baj. Nem jó és nem is hasznos dolog manipulációs versenyszámokban győztesnek lenni. De ténylegesen odaállni

a bajba jutottak mellé, valódi segítséget nyújtani – az teljesítmény. A szó legkonkrétabb, a betevő falatra is vonatkozó értelmében segíteni – az valami olyasmi, amit ezek az autokráciák nem tudnak és nem is akarnak megcsinálni.

Háborúban élünk. Már azon a szintjén a háborúknak, amikor nem is rendítenek meg annyira a veszteségek, amikor rutinná válik a harctéri beszámolók követése. Ebbe a helyzetbe nem beleszokni, ezt a helyzetet nem elfogadni, de legfőképpen: ebben a helyzetben felismerni a körülöttünk lévő szükségleteit, és azokra a lehető leghatékonyabban reagálni. Ez most a feladat, és ez most a túlélési esély. Annak is, aki segítségre szorul, és annak is, aki segít. Az utóbbi lehetőséget kap a társadalmi együttműködések, a szolidaritás jelentőségének megértésére, mentesül a különböző szociopátiák, szerepzavarok terhétől.

Háborús év következik. Az idei traumák bizonyára nem enyhülnek akkor sem, ha lesznek időszakos békék, tűzszünetek. Az egyre súlyosabb ész- és egyensúlyvesztésben stabilitást biztosítani, következetes pacifizmussal és humanizmussal jelen lenni: ez az a feladat, ami elől nem lehet kitérni. Nem lesz pihenés, nem lesz szünet. A huszadik század be nem váltott ígéretei, elszalasztott lehetőségei, a félbehagyott emancipáció szedi a sarcot. Szocializmus vagy barbárság. Visszatértünk ugyanoda. Nehéz ezt kimondani, amikor a barbárság ezernyi, véres arcába nézünk, és morzsányi szocializmust sem tudunk felmutatni vele szemben.

Végel László

Ábrándok az orosz medve karjaiban

December 17-én parlamenti és számos városban önkormányzati választások lesznek Szerbiában. Immár senki sem tudja észben tartani, hányadikról van szó, hiszen a rendes választásokat rendszerint követik a rendkívüliek. Vučić elnök ugyanis még a választások bejelentése előtt ha nem naponta, de legalább másnaponta lépett fel a nemzeti frekvenciával rendelkező tévéstúdiókban. A tévéműsorok szorgalmas nézői szerint 2023 novemberéig 244-szer szólt a nemzethez, az elkövetkező másfél hónapban azonban rekordot fog dönteni. Szinte naponta bejelenti majd, hogy Szerbiát nem lehet leállítani. Elpanaszolja, hogy naponta csupán másfél órát alszik, és tudatja a nézőkkel, hogy az ellenzék az életére tör, de nem az ő élete fontos, hanem a szerb nemzeté és Szerbia jövője. Utána következik a „dollárellenzék” pocskondiázása. Az ellenzék sem kegyes. Vučićot autokráciával, a maffiózókkal való kapcsolatokkal vádolja. Mindeközben az ellenzék is, a kormánypárt is arra figyelmeztet, hogy az idei választások brutálisak lesznek, és természetesen az egyik a másikra hárítja a felelőséget a gromba hangnemért.

Ebben a hangulatban egyre többször hallok ismerőseim kijelentéseit: nem nézik többé a hírműsorokat a tévében. A választási kampány idején nem hajlandók hallgatni a gyűlöletbeszédet, a durva megbélyegzéseket. Én is tétovázok, tudom, csak az időmet vesztegetem, hiszen tisztában vagyok azzal, hogy nincs más választásom, mint az, amit az egyik pártönkívüli politológus javasolt: szavazzunk a legkevésbé rosszra. Sajnos, már évtizedek óta ezt teszem. Sosem hagytam el a szavazóhelyiséget tiszta lelkiismerettel. Még 2000-ben is, Milošević bukásakor így szavaztam, csakhogy akkor élt bennem némi önáltató remény. Előtte és utána azonban remény nélkül voksoltam a legkevésbé rosszra.

Nem véletlen, hogy a legdurvább választási kampány vár Szerbiára. A regnáló párt történetének válságos szakaszába lépett, válságban a gazdaság, a világhelyzet drámai. Tovatűnt a nagy európai gazdasági felvirágzás évtizede, az infláció Szerbiában is igen magas, érthető tehát, hogy Vučić pártjának népszerűsége csökkent. Az orosz–ukrán háború megingatta az óvatosan egyensúlyozó Szerbia semlegességi doktrínáját. Az eddigi szlogenek hitelüket veszítik. Az uralkodó párt mindeddig unos-untalan hangoztatta, hogy az EU-ba igyekszik, de jó viszonyt ápol Oroszországgal. Nem kíván NATO-tag lenni, de Oroszországgal szemben is távolságot tart. Ez a tömbösödéssel szemben távolságot tartó politika látszólag rímelt Tito elnemkötelezettségi politikájával, és érthető, hogy a tömegben megértésre talált. Van azonban egy alapvető különbség a titói doktrína és a jelenlegi tömbönkívüliség illúziója között. Tito nem csatlakozott egyik tömbhöz sem, habár szívesen látták volna Nyugaton az eretnek kommunistát, Keleten pedig a megtérőt, ő azonban a kettő között lavírozva több-kevesebb sikerrel őrizte Jugoszlávia szuverenitását.

A jelenlegi szerbiai politika azonban nem azt hangsúlyozza, hogy egyik tömbhöz sem akar tartozni, hanem azt, hogy mindkettőhöz, miközben (főleg Oroszország ukrajnai agressziója után) mindkét fél beadja a számlát. Egyszerre mindkettőt lehetetlen kiegyenlíteni. Dönteni kellene, csakhogy a megosztott, gazdaságilag még mindig gyenge Szerbiának erre nincs ereje. Az EU-ba való csatlakozás nyilván Koszovó elvesztését jelentené, az Oroszországgal kötendő feltétlen szövetség pedig gazdasági romhalmazt teremtené. Nem marad más hátra, mint az időhúzás, a kedvező világpolitikai helyzet kivárása, ami egy helyben toporgást szül. Szerbiában megállt az idő. Ezt érzékeli a választók tömege, ami ha nem tragikus, de baljós népszerűségvesztést jelent az uralkodó párt számára.

Vučić pártjának másik erodáló pontja Koszovó kérdése. Szerbiában Koszovó a legfontosabb kérdések egyike akkor is, ha nem kerül szóba. Koszovó státusának ügyében választásokat lehet veszíteni vagy nyerni. Vučićnak Koszovó kérdése legalább olyan fontos, mint Orbánnak a migránsokkal szembeni politika. Ez azért is megmagyarázhatatlan, mert Szerbiában nem akad párt, amely elismerné Koszovó függetlenségét. Ez nem csupán a pártokra vonatkozik, hanem az egyénekre is. Személyesen beszélgettem írókkal, akik négy szemközt elismerték, hogy Koszovó elveszett, de a médiumoknak adott nyilatkozataikban harciasan követelték Koszovó visszacsatolását. Elvben

tehát ez volna a nemzeti egység alapja, mégis a feloldhatatlan nemzeti konfliktus előidézője lett, nem csupán a hatalmi koalíción, hanem az ellenzéken belül is. A szélsőjobb ellenzéki pártok nemzetárulással vádolják az európai irányultságú ellenzéki tömböt és nem hajlandók vele semmiféle koalícióra lépni, s eközben tisztában vannak azzal, hogy külön-külön képtelenek a győzni. Mindeközben Vučić elnököt is nemzetárulással vádolják, mert elfogadta a Koszovó függetlenségéhez vezető francia–német tervezetet. Vučić viszont azt állítja, hogy a szélsőjobb a NATO-nak kíván hadat üzeni, ami Szerbia teljes összeroppanását idézné élő. Ő azonban a tárgyalások során semmilyen áron nem ismeri el Koszovó függetlenségét, a tárgyalásokat csupán Szerbia érdekében folytatja. Valóban, Vučić elnök ezt az EU-funkcionáriusok előtt is kimondja, ami azt jelenti, hogy a tárgyalások szükségszerűen zsákutcába torkollnak, amivel mindkét fél tisztában van, miközben az EU tisztségviselői naivan reménykednek, amikor egy-egy részletben megegyezés születik. Albin Kurti koszovói kormányfő szerint a megbékülés alapvető feltétele a független Koszovó elismerése, mindaddig a részkérdések nem érvényesek. Vučić elnök viszont a részkérdéseket helyezi előtérbe azzal a feltétellel, hogy Koszovó függetlensége szóba sem kerülhet. A tárgyalások tehát zsákutcában folynak, politikai vákuumot szülnek, amelyben erősödnek a szélsőséges erők, növekszik a politikai hisztéria és az irracionális megosztottság. A városi épületek falain egyre több falfirka jelenik meg, amely követeli a szerb hadsereg bevonulását Koszovóba, hogy megvédje az ottani üldözött szerbeket. Az időhúzó stratégia következménye pedig az uralkodó párt fokozatos népszerűségvesztése. Több mint két évtizedes tárgyalás után a tömeg valamiféle megoldásra vár. Mindez olyan zűrzavaros sakkjátszmára hasonlít, amelyben többé nem érvényesek a figurák lépéseinek szabályai.

Ebben a helyzetben Vučić találta fel magát legjobban, miután a Milošević-féle centrális erőter megteremtésével jelentős stratégiai előnyre tett szert. Milošević még a kilencvenes években a hazafiatlannak nevezett pártok kiszorítása érdekében igénybe vette a Vojislav Šešelj vezette szélsőjobb Szerb Radikális Párt szolgálatait, és Vojislav Šešeljt nyíltan a legjobb ellenzékinek nevezte. Ezzel nem csak a nyugati politikusokat figyelmeztette arra, hogy ha nem ő gyakorolja a hatalmat, akkor Šešelj ül be a bársonyszékbe. A taktika hatásosnak bizonyult a belpolitikában is. A bizonytalankodó szavazók inkább rá szavaztak, mint Šešeljre, hiszen azt nem remélték, hogy a „hazafiatlanok”, „a nemzetárulók” győzzenek. A választók többsége nem is reménykedett semmiféle változásban, hiszen a többség helyeselte Milošević durva Koszovó-politikáját a kilencvenes években, s kitarzott Milošević mellett mindaddig, amíg a NATO-légítámadások után nem győződött meg arról, hogy nem győztük le a NATO-t, és Milošević kivonult Koszovóból. Ugyanakkor a tömeg azt is méltányolta, hogy az ellenzék is ragaszkodik Koszovóhoz. Kiderült ugyanis, hogy a legelszántabb „europээр” (a később meggyilkolt) Zoran Đinđić sem volt hajlandó kompromisszumot kötni ebben a kérdésben.

Vučić ezúttal a bevált miloševići módszerrel indul a decemberben sorra kerülő választásokra. A másfél évvel ezelőtti választásokon 5 százalékról 3-ra csökkentette a választási küszöböt, aminek köszönhetően több szélsőjobb

pártocská bekerült a parlamentbe, ahol igen aktívak voltak, és sikeresen növelték a népszerűségüket. Megerősödtek, de nem annyira, hogy komolyabb esélyre tegyenek szert. Időközben viszont a baloldalinak nevezett pártok választási koalícióra léptek, és a belgrádi önkormányzati választásokon valamelyest növelték az esélyüket, de nehéz napok várnak rájuk, mert a kampány első napjaiban nemcsak a kormánypárt vette őket összetűz alá, hanem a szélsőjobb ellenzéki pártok is.

A választások első napjaiban az ellenzéken belüli küzdelem keményebb és durvább, mint a kormánypárt elleni viadal. A szélsőjobb ellenzék azzal vádolja az európai utat választó pártokat, hogy a választások után a Szerb Haladó Párttal lépnek koalícióra, ezért semmiképpen sem lépnek koalícióra a baloldallal, amely egyébként szintén ellenzi Koszovó függetlenségét.

Az elemzők szerint a zűrzavaros helyzetben a parlamenti választásokon egyedül Vučić pártja, a Szerb Haladó Párt kerül ki győztesen, akkor is, ha az ellenzékiek több parlamenti mandátumot szereznének. A jelenlegi helyzet tehát nem nyújt sok reményt az ellenzéknek, annak ellenére sem, hogy a jelenlegi vezető elit népszerűsége csökkent. A Szerb Haladó Párt tehát kitart az eddigi szlogenek mellett: az európai utat hirdeti, de az oroszokkal is ápolni fogja a baráti viszonyt, ezért nem vezet be az Oroszországot sújtó szankciókat. Hajlandó tárgyalni a francia–német megbékélési tervetről, de Koszovó elismerése szóba sem jöhet, tehát meg akar felelni az egymással ellentétes várakozásoknak. A jelenlegi közvélemény-kutatási adatok szerint ezekkel a jelszavakkal megnyerhetőek a választások, mert a szerbiai társadalom többsége sem döntötte el, hogy melyik út vezet ki abból a kátyúból, amit Milošević-től örökölt. Minden más végkifejlet csodával lenne határos, noha a választásokon néha csodák is történnek. A Szerb Haladó Párt győzelme azonban pirruszi győzelem lenne, hiszen a döntéseket nem lehet a végtelenségig prolongálni. Az optimisták szerint Vučić ezzel a győzelemmel legitimálni akarja azt a döntését, amely előkészíti jövődő vereségét. A pesszimisták szerint a választással Szerbia ezúttal sem dönt, hanem újabb végzetes haladékat nyer: Európáról álmodik, és az orosz medve karjaiban ébred fel.